

În România se produsese o dezechilibrare gravă a balanței de plăți, după ce împrumuturi substanțiale din Occident fuseseră risipite în întreprinderi industriale prost administrate. Ceaușescu a început să exporte atunci produsele de bază ale țării pentru a rambursa datoria externă. România fusese cândva grânarul Europei, dar țărani de la cooperativele agricole sufereau de foame, pe măsură ce recoltele succesive erau date la export. Economia era tot mai neperformantă, amplificând problemele sociale. Cât despre Ceaușescu și familia lui, aceștia trăiau într-o serie de vile sau „palate“.

Nu este clar încă dacă prăbușirea lui Ceaușescu a fost provocată de o lovitură de partid mai degrabă decât de o revoluție populară, lăsându-i pe români să se întrebe câte se schimbaseră cu adevărat. În Cehoslovacia, puterea populară a fost cea care a măturat partidul unic, într-o revoluție care a durat zece zile.

Comunismul s-a dovedit a fi un eșec intelectual și moral. Felul în care erau tratați foștii membri de partid de către poliția secretă reprezintă doar una dintre dovezile falimentului moral al sistemului. În 1977, Pavel Kohout, fostul stalinist care se căsătorise de ziua lui Stalin, care scrisese poeme în care îl lauda pe liderul sovietic și care sprijinise procesele înscenate din Cehoslovacia anilor '50, s-a alăturat Cartei 77, grupul care cerea respectarea drepturilor omului. În anii următori, el a devenit o figură importantă în mișcare și a fost ținta unui plan de asasinare al poliției secrete StB.

„StB a încercat să convingă doi polițiști de la serviciul de circulație din Kutná Hora să-mi însceneze un accident fatal, își amintește el. Cei doi au condus înapoi spre casă în tăcere. Când au ajuns la Kutná Hora, s-au întrebat ce trebuie să facă. Unul din ei a întrebat: «A fost un ordin?» Celălalt a răspuns: «A fost o recomandare». Iar primul a spus: «Las-o baltă, pute». După asta, ei nu au fost niciodată promovați, iar eu am rămas în viață“.

Mai presus de toate, efectele devastării morale sunt cele prin care comunismul se răzbună în toată Europa de Est. Václav Havel spunea undeva: „Va fi nevoie de două generații noi pentru a spăla urmele comunismului“.

Oamenii Partidului

„O, Partidul, Partidul are întotdeauna dreptate
 Și, tovarășe, fie ca asta să fie veșnic;
 Pentru că el luptă pentru cei drepți
 Și are întotdeauna dreptate
 Contra minciunilor și exploatării.
 Cine insultă viața este prost sau rău,
 Cine apără omenirea
 Are întotdeauna dreptate.
 Crescut din spiritul lui Lenin,
 Sudat de Stalin,
 Partidul, Partidul, Partidul“

Cântecul Partidului, 1950

Moscova, 30 aprilie 1945. La șase dimineața, un autobuz trăgea la intrarea laterală a hotelului Lux de pe strada Tverskaia. Zece comuniști germani au urcat și au pornit spre aeroportul unde aștepta un avion de transport american DC3. Din grup făceau parte viitorii conducători ai Germaniei de Est, inclusiv Walter Ulbricht, viitorul președinte al țării.

WOLFGANG LEONHARD

Alt membru al grupului era Wolfgang Leonhard, pe atunci un tânăr de 23 de ani. „Când a decolat avionul, știam că zburăm spre Germania, dar nu știam unde, cum aveau să se desfășoare lucrurile sau ce urma să mi se ceară. Nimeni nu ne-a spus dacă avea să fie o vizită scurtă ori una definitivă. Nu ți se spunea totul; acesta era unul dintre elementele esențiale ale dictaturii sovietice. Dacă oamenii sunt prea bine informați, atunci nu mai e nimic de făcut. Nu trebuie să fii informat.“

În timp ce conflictul militar al celui de-al Doilea Război Mondial se apropia de sfârșit, lupta politică pentru reconfigurările postbelice abia începea. Leonhard și colegii lui fuseseră pregătiți, organizați și finanțați de către Stalin. Misiunea lor era să ajute Armata Roșie să înființeze un nou sistem politic în Germania de Est. Erau primii emigranți nemți care se întorceau în acea parte a Germaniei ocupate de sovietici la sfârșitul războiului. Leonhard, cel mai tânăr membru al grupului, era un comunist convins și vorbea foarte bine rusa. „În timpul zborului, nutream preocuparea și speranța ca lucrurile în Germania, sub ocupația sovietică, să stea altfel decât în Uniunea Sovietică. Să fie mai multe ocazii de dezvoltare individuală a socialismului, să fie o situație mai bună, să fie mai multă liniște, mai multă toleranță.“

După ce au aterizat, s-au îndreptat spre Berlin, unde au fost martorii devastării înspăimântătoare provocate de hitlerism. Antifascismul a fost un imbold puternic pentru instaurarea regimurilor comuniste în această parte a continentului. De asemenea, el avea să devină și un alibi constant pentru tendințele dictatoriale ale acestor regimuri comuniste. „Cu cât ne apropiam de Berlin, cu atât urmele prăpădului erau mai îngrozitoare. În Lichtenberg și spre centrul orașului, totul era plin de fum. Era de necrezut, ca o viziune a iadului. Amploarea distrugerii era imensă. Oamenii păreau absenți, ca și când n-ar fi putut vedea sau înțelege nimic. Stăteau acolo cu gălețușe lângă pompele de apă. Dar mai exista ceva.

Prețutindeni atârnav steaguri albe. Atârnamea steagurilor albe de 1 Mai era o probă de curaj, precum și expunerea unei opinii: mă predau; nu vreau să mai am de-a face cu războiul. Pe străzi mergeau oameni

cu banderole albe la mâini, o manifestare clară a stării de spirit generale. Era foarte încurajator pentru noi să vedem că populația întorsese spatele regimului nazist și că oamenii își exprimau deschis sentimentele.

La vremea respectivă, unitatea Germaniei era o certitudine absolută. În primele zile, toate puterile ocupante au lucrat împreună, cot la cot. La început, era un sentiment de comuniune. Speram că vom putea lucra împreună și în viitor. Speranța nu a supraviețuit mult timp.“

La vârsta de 13 ani, Leonhard fugise din Germania nazistă cu mama lui, Suzanne, care era comunistă, și își petrecuse adolescența în URSS. Acolo fusese martorul celor mai dure epurări ale lui Stalin. Deși era o comunistă devotată, mama lui a fost condamnată la zece ani de gulag în Siberia. În ciuda tuturor acestor lucruri, Leonhard s-a dedicat cauzei comuniste. „Am fost secretarul lui Walter Ulbricht, așa încât îl vedeam în fiecare zi, de dimineața devreme până foarte târziu. De asemenea, traduceam pentru el. Aveam un șofer sovietic și un ofițer sovietic care se ocupa de noi. Puteam merge oriunde. Nimeni nu putea face asta, decât grupul lui Ulbricht.

Ulbricht voia ca totul să fie dirijat de sus. Nu voia inițiativă sau entuziasm; voia conformism, lingușiri. Afirmăția favorită a lui Ulbricht era: «Trebuie să pară democratic; dar trebuie să avem totul sub control».“

Pentru a părea democratic, Ulbricht a introdus „regimul adjuncților“. Asta însemna că o persoană cunoscută dintr-un partid sau altul era numită, de exemplu, primar, dar adjuncții erau comuniști. Când Ulbricht avea nevoie de un primar pentru o suburbie a clasei de mijloc, îl trimitea pe Leonhard pe străzi în căutarea unui candidat. Leonhard îl aborda pe fiecare om care purta cravată până când găsea o marionetă convenabilă.

Altă maximă preferată a lui Ulbricht era: „A învăța de la Uniunea Sovietică înseamnă a învăța să câștigi“. Și vorbea serios. Ulbricht era un servitor loial al lui Stalin. Primea instrucțiuni de la generalul Ivan Serov, care era „ofițerul politic“ de rangul cel mai înalt al NKVD (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne – poliția secretă) în zona sovietică. Sarcina lui Ulbricht era aceea de a transforma un front popular al grupurilor antifasciste din zona sovietică a Germaniei ocupate într-un partid dominant, cu o majoritate covârșitoare.

Cele mai populare partide politice din zona sovietică erau Partidul Social-Democrat (SPD) și Partidul Comunist (KPD). Pentru comuniști, problema era că SPD avea un număr mult mai mare de simpatizanți. Ca atare, comuniștii au decis ca ambele partide să fuzioneze, astfel încât să își controleze rivalii.

Pe 21 și 22 aprilie 1946, s-a format noul Partid Socialist Unit (SED), într-o întrunire ținută în clădirea Operei de Stat din Berlinul de Est. Era, în mare măsură, o nuntă forțată. După aceea, mulți din familia miresei au fost marginalizați, încarcerați sau au avut o soartă chiar mai rea. Cu timpul, SED s-a transformat într-un partid stalinist. Leonhard își amintește: „Ceea ce devenea tot mai evident era subordonarea noastră față de Uniunea Sovietică. Toate lucrurile esențiale erau importate din Uniunea Sovietică, în așa măsură încât tovarășii sovietici participau la ședințele SED. Asta însemna că oficialii sovietici participau și la reuniunile biroului politic.

Tot ceea ce ținea de Uniunea Sovietică trebuia lăudat, glorificat și imitat. Detestam acest tip de propagandă. Pe deasupra, nu avea nici un temei, pentru că multe lucruri erau mai bune în Germania decât în Uniunea Sovietică. În curând, era clar că nu trăiam în Germania antifascistă, ci, mai degrabă, într-o provincie sovietică. Erau foarte multe tablouri ale lui Stalin, foarte multe referințe la tot ce era sovietic“.

În 1947, Wolfgang Leonhard s-a întâlnit cu Markus „Mișa“ Wolf, care avea să devină șeful spionajului din Germania de Est, ceea ce i-a sporit îngrijorarea legată de cine făcea cu adevărat jocurile în SED. Leonhard îl cunoștea pe Wolf încă din septembrie 1935, făcuseră amândoi aceeași școală la Moscova. „Mă întâlneam deseori cu Mișa Wolf. În 1947, el lucra în radiodifuziune sub numele de Michael Storm. Mișa avea întotdeauna disponibilitatea de a-mi explica substratul evenimentelor.

I-am zis: «Mișa, nu trebuie să îmi spui ce se întâmplă. Lucrez pentru Comitetul Central al SED». Mișa a răspuns: «Sunt autorități mai importante decât Comitetul vostru Central». El primea informații de la conducerea sovietică, nu doar de la serviciile secrete. În cercurile superioare ale Serviciului de informații externe se aflau înalți oficiali care știau, cu siguranță, mai multe decât membrii de vază ai Comitetului Central al SED. Mișa a zâmbit și a spus: «Dacă aș fi în locul tău,

n-aș mai vorbi despre drumul german către socialism. Acesta va fi în curând abandonat».

Nu l-am crezut la vremea respectivă, dar Mișa avea dreptate. Pe atunci, el demonstra că era mai bine informat decât un oficial al Comitetului Central ca mine.“

Leonhard a devenit preocupat și de stilul de viață al elitei de partid, care se bucura de privilegiul restaurantelor speciale și al vilor luxuase. Nici modul lui de trai nu era mai presus de critici, în special în condițiile austerității postbelice. „Nu duceam o viață oarecare, pentru că aparțineam clasei privilegiate. Luam masa de patru ori pe zi în restaurante frumoase și primeam pachete cu alimente. Nu am avut niciodată de îndurat probleme materiale. Eram însă critic cu privire la trimiterea unor pachete uriașe cu mâncare către cercurile alese. Aveam unele scrupule, dar nu mi se permitea să refuz.“

În 1948, Leonhard lucra la Academia de Partid din afara Berlinului. În acea perioadă, ajunsese să-l atragă tot mai mult tipul de socialism al lui Tito din Iugoslavia, care se dezvoltă independent de Moscova. Dată fiind ruptura dintre Tito și Stalin, aceasta era o viziune periculoasă, nemaivorbind de exprimarea ei. Din nefericire pentru el, Leonhard și-a făcut cunoscută părerea și asta a ajuns la urechile directorului Academiei de Partid, Rudolph Lindau. „Am fost convocat la o întâlnire. Acolo se afla Lindau cu cinci oficiali de partid. Era foarte grav. La aceste ședințe, când membrii de partid erau interogați, nu puteau răspunde decât cu da sau nu.

Mi-au pus întrebări legate de lucruri pe care le aflaseră de la alții: «Este adevărat că ați recomandat cărți de Arthur Köstler?» Am răspuns: «Da. Însă m-am distanțat critic față de ele». Au spus: «E destul că le-ați recomandat». Întrebările veneau una după alta, fiecare începând cu «Este adevărat că...?»

Primeau informații despre conversațiile mele de la rețeaua de informatori din cadrul școlii de partid. Lindau mi-a spus: «Avem toate datele. E atât de grav, tovarășe Leonhard, că nu vom lua o decizie chiar acum. Hotărârea va fi luată de conducerea de partid din Berlin. În două sau trei zile, Biroul Politic va comunica decizia legată de cazul dumneavoastră».

Când am auzit asta, mi-am dat seama că trebuia să părăsesc imediat țara. De la școala SED am plecat imediat la Berlin, apoi, prin Dresda, spre Cehoslovacia. Iar de acolo am trecut în Iugoslavia. Dacă aș fi rămas, m-ar fi așteptat cel puțin închisoarea. Auzisem de mai mulți înalți oficiali care fuseseră răpiți și apoi uciși. Astfel, pe 12 martie 1949, am început o viață nouă.“

La aproape șapte luni după fuga lui Leonhard de la școala de partid a luat ființă „Statul Muncitorilor și Țăranilor“ din Germania de Est. Ca și celelalte state comuniste din Europa de Est, era o creație a lui Stalin, în ciuda faptului că liderul sovietic remarcase cândva: „comunismul se potrivește Germaniei ca șaua pe vacă“.

GÜNTER BAZYLI

Günter Bazylî a intrat în partid pentru că era singurul mod de a avansa în armată. Născut în 1937, are amintiri puternice legate de fuga printr-o „mare de foc și sânge“ când avioanele britanice îi bombardau orașul natal. Inamicul din copilăria sa erau trupele Aliaților care înaintau prin Germania.

Tatăl lui, soldat din armata germană în timpul celui de-al Treilea Reich, a fost supus denazificării de către britanici și și-a revăzut fiul abia în 1949, anul în care s-a înființat Germania de Est. După ce a activat în Tineretul German Liber (FDJ), Bazylî a intrat în armată (NVA) în 1955. Făcând instrucția la Potsdam, a fost învățat să respingă atacurile aeriene și infiltrările din partea Vestului. În 1956, era caporal, dar, pentru a promova în grad, a trebuit să intre în SED. „Oamenii învățau ca să devină ofițeri, dar cei care nu făceau parte din partid nu puteau avansa. Dacă intram în partid, aș fi putut aparține elitei militare.“

Ni se amintea în mod constant că aceia care părăseau țara fuseseră cu toții seduși de către inamic. Vestul îi îndepărtase de ideologia socialistă, așa încât acum ne părăseau. Toată lumea din RDG știa că urma să se închidă granițele și oamenii aveau să se simtă ca în închisoare. Trebuiau apărate înseși fundațiile socialismului. Eram înspăimântați

că ni se va lua socialismul, iar teama era omniprezentă; se hrănea cu viețile noastre zilnice.

„Imperialismul și capitalismul au vrut întotdeauna să ne provoace pentru că ne trăiam viața în spirit socialist. Peste trei milioane de oameni evadaseră deja. Mai mult de 1 500 de soldați dezertaseră deja din armată. Trebuia făcut ceva. Se spunea că sângerăm de moarte. Eram convinși că Zidul trebuia construit pentru a ne proteja.“

În 1962, Bazylî a intrat în corpul de grăniceri din Berlinul de Est, pe „linia de front“ a războiului cu capitalismul. Dat fiind că serviciul militar obligatoriu fusese introdus recent, existau îngrijorări legate de fermitatea convingerilor politice ale tinerilor recruți, așa încât Stasi îi verifica atent pe toți. „Când mi-am luat în primire postul, ordinele mele erau să-i opresc pe cei care treceau ilegal granița și, dacă nu respectau somația, să trag un foc de avertisment. Dacă nici atunci nu rămâneau nemișcați, erau împușcați mortal.“

Atunci când am devenit comandant de companie, în 1974, Biroul Politic, confruntat cu tot mai multe dezertări și evadări, a introdus reguli mai stricte. Superiorii ierarhici și comandanții de companie urmau să fie pedepsiți dacă numărul de evadări creștea.“

Probele documentare care au fost puse în circulație după ce s-a prăbușit Germania de Est arată că gărzile aveau instrucțiuni să împuște doar în ultimă instanță. Dar, în 1997, dovezile unei politici de tipul „trage și ucide“ au apărut într-un document de șapte pagini care a fost găsit în arhivele Stasi din Magdeburg. Datat 1 octombrie 1973, materialul nu face nici o referire la focurile de avertisment. Se afirmă: „Nu ezitați să folosiți armamentul, chiar dacă cei care încearcă să treacă ilegal granița sunt femei și copii, fapt pe care trădătorii l-au exploatat deseori în trecut“. Ordinul li se adresa agenților Stasi care lucrau la graniță, cu sarcina specială de a se infiltra în unitățile de pază a frontierei și de a preveni evadările grănicerilor. Cel puțin 37 de grăniceri au fost împușcați mortal pe când încercau să evadeze. Dacă ordinul dat agenților Stasi era explicit, afirmațiile conducerii comuniste de la vremea respectivă nu sugerau nici o restricție pentru folosirea forței letale de către grăniceri.

În august 1966, ministrul Apărării din Germania de Est, Heinz Hoffman, spunea: „Cine nu respectă granița noastră ne va gusta glonțul“. Opt ani mai târziu, Erich Honecker declara: „În eventualitatea încercărilor de a traversa ilegal frontiera se va recurge fără milă la arme, iar tovarășii care au folosit cu succes armele de foc vor fi apreciați“.

„Nu aveam alternativă, a explicat Bazyli. Altfel m-ar fi împușcat pe mine. Dacă nu trăgeam, puteam la fel de bine să sar gardul eu însumi. Nu voiam ca integritatea mea sau a soldaților mei să fie pusă la îndoială. Soldații nu au de ales. Purtam armă și depusesem un jurământ de credință.“

La începutul anilor '80, Zidul de-a lungul căruia patrulau trupele lui Bazyli a devenit un obstacol formidabil. Era o structură compusă în primul rând dintr-un zid de beton înalt de trei metri, cunoscut ca împrejmuirea „hinterland-ului“. Apoi urma un „gard de semnalizare“ înalt de doi-trei metri, format din sârmă ghimpată, și o plasă de oțel întinsă între piloni de beton. Dacă era atins, acest gard activa o alarmă și, uneori, un proiector. Oricine trecea de aceste linii de apărare tot mai trebuia să traverseze un teren îndesat de dispozitive antipersonal cum ar fi barele de oțel plasate pe pământ și apoi acoperite cu țepușe din metal.

În această zonă, cei care evadau puteau fi văzuți din turnurile de observație poziționate la fiecare o sută de metri de-a lungul secțiunii berlineze a Zidului. După aceea trebuia traversat un drum de acces iluminat, urmat de o zonă cunoscută ca „fâșia morții“. Aceasta era o bandă lată de șase metri, presărată cu nisip (care pune în evidență urmele de pași), unde evadații cădeau deseori victime ale câinilor antrenați ai Stasi. Dacă ajungeai atât de departe fără să fii prins sau împușcat, era o realizare în sine. Ultimul obstacol era „Grenzwall 75“, înalt de trei metri și jumătate, care avea în vârf o țevă de canalizare cu diametrul de 30 de centimetri, menită să împiedice escaladarea.

Pe 25 decembrie 1983, la începutul serii, Silvio Proksch, de 21 de ani, și fratele său, Carlo, se întorceau de la o petrecere care avusese loc în casa din Pankow, în Berlinul de Est. La un moment dat, Silvio și-a luat la revedere și s-a despărțit de fratele său, îndreptându-se spre zid. Bazyli era atunci responsabil cu paza aceluia sector de graniță. Proksch a ignorat focurile de avertisment și a ajuns la banda de frontieră

înainte să înceapă împușcăturile adevărate. A murit mai târziu, la spital, din cauza rănilor. La vremea aceea, statul a negat că Proksch a fost omorât. Abia după 1989, familia lui a descoperit adevărul. După ce RDG a încetat să mai existe, Bazyli a vizitat-o pe mama lui Proksch pentru a-și cere iertare.

La 1 decembrie 1984, Michael-Horst Schmidt, în vârstă de 20 de ani, a încercat și el să evadeze prin secțiunea supravegheată de Bazyli. A fost împușcat în spate și în genunchi de către doi dintre soldații lui Bazyli dotați cu arme automate și a sângerat până când a murit.

Pe la mijlocul anilor '80, în special ca urmare a unei excursii efectuate în Uniunea Sovietică, după ce Mihail Gorbaciov a venit la putere, Bazyli a început să aibă îndoieli în legătură cu sistemul care îi pune pe grănicerii germani să-și împuște conaționali. Era îngrijorat și de sporirea măsurilor de supraveghere la graniță. În urma unei dispute, Bazyli a fost eliberat din funcție, dar a rămas în armată. „Nemții erau catalogați ca fiii cei mai loiali ai Uniunii Sovietice. Uneori, ne era rușine din cauza asta. Apoi mi-am pierdut postul din cauza unor «deficiențe politice».“

Trebuia să ajungem la o înțelegere cu propria noastră istorie. Când m-am gândit la ce făcusem în viață, m-am întristat. Bunicul meu luptase în Primul Război Mondial, tatăl meu – în al Doilea Război Mondial, iar eu eram în al treilea război, Războiul Rece. Trei generații de oameni care își făcuseră datoria și se supuseseră ordinelor. Întotdeauna aveai sentimentul că faci ceea ce trebuie. Dar nu putea fi drept.“

Pe 4 noiembrie 1989, Bazyli se afla la mama lui, în Plauen, fiind martor la o demonstrație de mari dimensiuni împotriva regimului. „Ne uitam la oamenii care mășăluiau; erau îmbrăcați curat, sobru, aveau copiii cu ei și fluturau steaguri. Ne-au dat lacrimile. În ziua următoare, când m-am întors de la lucru, mi-am dat demisia din partid. Mai mulți ofițeri au părăsit partidul. Peste tot erau mulțimi de oameni pe străzi.“

În dimineața zilei de 9 noiembrie, eram de serviciu și am știut că un capitol din viața noastră se apropia de sfârșit și că aveam să fim judecați pentru că am ordonat ca oamenii să fie împușcați la graniță. Privind retrospectiv, eram fericit că mă înlăturaseră din poziția de comandant de sector, altfel aș fi fost vinovat de moartea și mai multor oameni.“